

SZATHMARI FOTOGRAF

În lunile martie-aprilie ale anului 1992, într-una dintre sălile Palatului, a fost deschisă expoziția «Fotografii de Carol Popp de Szathmari în colecțiile Muzeului Național de Artă», realizată de tinăra muzeografă Ruxandra Balaci la împlinirea a 180 de ani de la nașterea complexului artist.

Aportul lui Szathmari în domeniul artei documentariste este deja bine cunoscut. Camera obscură și penelul îi foloseau în egală măsură la surprinderea unei lumi pitorești, dar evanescente, a satelor și orașelor moldo-valahe. Atras mai mult de tipurile și caracterele care populau, străzile și piețele, artistul nu a rămas insensibil nici la frumusețile naturale sau arhitectonice ale țării, ele însele confruntate cu un iminent proces de schimbare și modernizare, la fel ca și elementul uman.

Cum precizează și titlul, expoziția se rezumă la prezentarea unor lucrări aflate doar în patrimoniul muzeului organizator, provenind din colecțiile regale sau din fondul Al. Saint-Georges. Astfel, sînt expuse albumele «Episcopia de Curtea de Argeș» și «România» realizate pentru proaspăt alesul domnitor Carol I de Hohenzollern. La intrarea în sală era plasat pe un șevalet portretul în ulei al lui Szathmari — executat de confratele Mișu Popp — și, pe perete, cel al marelui său patron, Carol I, fotografiat și reprodus mai slab la copierea pe hîrtia sensibilă, pentru a interveni apoi cu acuarelă spre a da viață chipului prin tonalitățile adecvate ale carnației, ochilor, epoleților, decorațiilor și broderiilor de fir ale uniformei.

Expoziția era clar delimitată, prin panotare, în trei secțiuni diferite: peisaje, monumente, tipuri umane.

Albumul «Episcopia Curții de Argeș» (1866) impresionează prin rigurozitatea științifică a imaginilor,

ca și cînd finalitatea ar fi fost un studiu de arhitectură și ornamentică destinat documentării în vederea unei restaurări. Multe detalii oferă o imagine completă asupra rafinamentului decorului cioplit în piatră: turlele, partea de nord a petrelui pronaosului cu rozete și ancadramente de ferestre măiestrit sculptate, absidele, portalul. Valoarea istorică a acestor fotografii, anterioară restaurării din temelii a lui André Lecomte du Nouy, este incontestabilă; unele între ele au fost utilizate de Ghika-Budești pentru a-și ilustra volumul de istorie a arhitecturii românești. Biserica apare în toată măreția sa, dar pusă, lipsită de orice mișcare și suflu de viață date de silueta vreunui monah sau mirean cucernic, proba-

bil din cauza timpului lung de expunere. Totuși apare și un element surpriză ce sugerează prezența umană: o grosolană scară de lemn sprijinită de streașină, lîngă absida de nord sau în fața intrării.

Această lucrare de excepție s-a bucurat de o bună primire în epocă fiind considerată, încă de atunci, demnă de teaurizare în muzee și biblioteci. O ciornă pentru o scrisoare a Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, datată 31 ianuarie 1868 și adresată pictorului Gheorghe Panaiteanu-Bardasare, directorul Școlii de Belle Arte și al pinacotecii din Iași, este revelatoare în acest sens:

«Am onóre a vă înainta pe lîngă acésta noué bucăți fotografii ce

compun albumul *Episcopii Curtea de Argeș* dedicat *Înnălțării Sale Principelui Domnitoru spre a îl depune în galeria de la Jasy*». (Arhiva Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 542 1868, fila 55).

Albumul «*România*» conține câteva peisaje remarcabile: Prahova, Oltul la Cozia, Matca la Bistrița, Bucegii (conotat Bucecsi), fie în splendoarea sălbatică a piscurilor semețe, fie cu cițiva țărani, case de birne și o moară de apă. Alături de acestea sînt prezentate și cîteva acuarele cu stînci și cursuri volburase de apă, făcute cu același prilej. Urmează apoi planșele cu fotografii de monumente cunoscute: mănăstirile Sinaia, Bistrița, Cozia — cu mai mulți călugări în fața bisericii și a chiliilor neglijente și dărăpănate pe al căror pridvor sînt întinse năvoade la uscat —, Hurezu — curat și elegant, cu foișorul lui Dionisie zugrăvit pe atunci în culori contrastante —, Cernica și Pasărea cu soborul de călugări și maici, fiecare un personaj în sine, Antim, Radu Vodă și biserica Bucur cu malul sordid al Dîmboviței unde mișună porcii și găini, Mitropolia, biserica Stavropoleos — poză ce i-a folosit și pentru o schiță în creion, foarte detaliată, cu întreaga dantelărie a ornamentelor pictate pe fațadă (și tocmai de aceea lipsită de profunzime și volumetrie) și o acuarelă mai sumară dar mai expresivă — biserica Sf. Spiridon Nou, alăturată unei planșe unde eleganta construcție apare, așijderea, reluată în acuarelă — care, deși este stampilată de

Alexandru Satmary, atribuind-o astfel părintelui său, noi înclinăm să credem că-i aparține contelui Amedeo Preziosi (cu care Szathmari a lucrat adesea) datorită acurateții execuției, a bune calități a hîrtiei și culorilor ce-și păstrează pînă azi strălucirea și, mai ales, al felului de desenare a figurilor din popor prezente pe stradă, într-o zi de țîrg, ce au evidente similitudini cu acelea schițate în albumul «*La Valachie par Preziosi*» (1869), aflat în patrimoniul Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București.

Urmează cîteva imagini cu edificii civile, mai vechi sau mai noi, din București: Universitatea, cu viitorul boulevard Elisabeta în curs de amenajare, Turnul Colții, mărșă dar greoi și obținînd atît perspectiva palatului Șuțu — de care îl desparte doar gardul acestuia și o străduță foarte îngustă — cît și fațada bisericii Colțea, ce avea deja în fața ei, chiar în dreptul pridvorului, statuia spătarului Mihail Cantacuzino de Karl Storck (ceea ce ar da un indiciu de datare a fotografiei în 1869, cînd a fost terminată și instalată sculptura), Hanul lui Manuc și piața din apropiere sa. Aceste ultime fotografii aduc, cu necesitate, prezența figurilor de țărani și negustori atît de dragi lui Szathmari. Cîteva planșe prezintă grupuri de călușari din diverse regiuni ale țării (Oltenia, Ardeal, Vlașca) veniți la Moși, precum și umbrarul domnitorului la Moși, cu o mulțime de curioși, militari și civili, strînși în fața lui, pozînd maestrului, în așteptarea vi-

zitei pe care Carol I o făcea, prin tradiție, la acest important țîrg anual. Apar apoi cîteva poze cu țărani din Vlașca și Ilfov, sau de țigani de la Pasărea și Pantelimon. Printre ele sînt diseminate schițe rapide în creion și acuarelă ori lucrări finite, inspirate de aceste fotografii de mari dimensiuni.

În două vitrine sînt expuse poze format carte-de-vizite tot cu tipuri de țărani, meșteșugari, negustori și comediați ambulanți, adunate de artist de-a lungul timpului, folosite fie pentru albumul «*Souvenir de la Roumanie*», dăruit doamnei Elena Cuza în 1864, fie pentru a fi comercializate cu bucată.

Panotarea a fost bine gîndită de Ruxandra Balaci, alternînd sîmeza tradițională cu cîte o zonă de accident și mozaicare a suprafeței sau fotografiile sepie cu planșele în acuarelă sau creion, ce aduc necesara vibrație coloristică și de duct pentru a nu obosi ochiul și a nu crea o euristică fastidioasă.

Realizatoarea expoziției s-a îngrijit și de publicarea unui pliant-catalog cu un text introductiv în care detaliază ideile diriguitoare ale expoziției, dînd informații despre activitatea de fotograf a lui Szathmari, urmînd apoi fișele celor două albume expuse și o listă a celorlalte fotografii strînse de artist în volum, și încheind cu o bibliografie selectivă. Din bibliografie lipsește însă un titlu de referință privind tocmai unul dintre albumele prezentate aici: studiul lui Karin Schuller-Procopovici «*Ein Land aus dem Bilderbuch — Das Rumänien-album des Carol Szathmari (1812—1887)*», apărut în amplul catalog al expoziției «*Silber und Salz*» organizată de muzeul Agfa Foto-Historama din Köln în 1989, cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la descoperirea fotografiei.

O fericită coincidență a făcut ca, în același timp cu expoziția de la Muzeul Național de Artă din București, dar independent de ea, să fie lansat filmul documentar «*Pictorul fotograf*» (scenariul și regia: Alexandra Foamete, imaginea: Cristian Stoian), realizat de Editura Video a Ministerului Culturii, unde apare în mod evident relația dintre plastică și fotografie în opera lui Carol Szathmari, demonstrînd, o dată în plus, actualitatea creației sale și multiplele posibilități de explorare ce încă le mai oferă cercetătorului pasionat de valorile artei documentariste.

ADRIAN-SILVAN IONESCU

